

## גוי מקרב גוי

נעמוד על כמה תמיהות בדברי בעל ההגדה, ונשתדל להסבירן בעוה"ת על ידי לימוד עומק דבריו. אחרי שאלות הבן בנוסח "מה נשתנה", אנו עונים לו כך: "עבדים היינו לפרעה במצרים. ויוציאנו ה' א-לוהינו משם ביד חזקה וברזע נטויה. ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובנותינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובה".

הרשא של התשובה לקוחה מפרשת ואתחנן: "ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה" (דברים י', כא). המשך הדברים, "זרוע נטויה", נאמר בראש פרשת וארא: "לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצילתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם ברוח נטויה ובשפטים גדולים" (שמות י', ו). פסוק נוסף בפרשת ואתחנן (ד', לז) מזכיר את הזרוע הנטויה: "או הנסה א-לוהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וכיך חזקה וברזע נטויה ובמוראים גדולים" וגו'.

יש לבאר מדוע השמיט בעל ההגדה את השפטים הגדולים שמזכרו עם הזרוע הנטויה, בפרשת וארא, ואת ה'מוראים הגדולים' שהוזכרו בפרשת ואתחנן, וביותר קשה, כי בהמשך, כאשר בעל ההגדה מבאר כל קטע בנפרד, הוא כן מפרט: "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה וברזע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים".

בהמשך מבאר בעל ההגדה, ומקור דבריו בספרי **במדבר קט"ו**, ש"יך חזקה" הכוונה למכת דבר בה נאמר "הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבלק ובצאן דבר כבד מאד" (שמות ט', ג). והנה, לכאורה, מכת דבר היתה הקלה שבמכות, שהרי היא פגעה רק בבהמות ולא בבני האדם,

עוד יש לעיין בהמשך דברי בעל ההגדה: "ובזרוע נטויה זו החרב, כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים". אין בין עשרת המכות מכה של חרב, ומה הכוונה "ובזרוע נטויה זו החרב", הרי לא הייתה מכה כזו?

ננסה לפתח מהלך שיבאר את המשמעות העמוקה של יציאת מצרים ולפי זה יתיישבו כל התמיהות שהעלנו.

יש הבל מהותי בין גאולת ישראל ממצרים לבין מה שקרה במהלך ההיסטוריה לכל העמים שהשתחררו מעול אומות אחרות. עמים אחרים יצאו לחירות, אם על ידי עצמם או על ידי אחרים, אבל נדרש זמן רב לאחר השחרור הפיזי עד שהעם שחי תחת כיבוש ישתחרר נפשית. דוגמא מוחשית וכואבת לכך ראינו אצל היהודים שהשתחררו ממחנות השמדה של הנאצים יימת שמש וזכרם. הם יצאו משם עצמות ללא רוח, גופים ללא נשמה. אנשים אלו חוו הרג ועינויים, אובדן של נשים וילדים, הורים, אחים ואחיות. הם היו נתונים שנים רבות לאחר שחרורם בפחד וביעויות, תמונות מחרירות היו עולות לנגד עיניהם בלילות. וכי אלו חיים של אדם משוחרר? אמנם גופם הול והכחוש יצא מעבדות לחירות, אך לא נפשם המעונה. את "הרוח היא באנשי" (איוב ל"ב, ח), הם איבדו בתוך בורות המוות, בצריפים על הדרגשים, תחת רגלי הקלגסים האכזריים.

והוא הדין בשחרורים בארה"ב ששוחררו מעבדות. גם לאחר שנחקקו החוקים והם יצאו לחירות הגוף, נדרשו עוד עשרות שנים עד שהם השתחררו מעבדות הנפש. הטראומה של אנשים משועבדים אינה חולפת ברגע השחרור, זו פגיעה נפשית עמוקה שלוקח שנים לרפא אותה, אם בכלל.

מעתה, נבין את ייחודיותה של גאולת ישראל ממצרים. בני ישראל היו במצרים תקופה ארוכה מאד, מאתיים ועשר שנים (שני שמות י"ב מ. חלק ניכר מהתקופה הם נאלצו לעבוד עבודת פרך וסבלו מגזירות נוראות. השעבוד הגופני היה נורא כפי שהמדרשים מספרים (שמות רבה פרשה ה, ועוד) על שימת ילדים בתוך הבניין והלקאות קשות ועבודה מבוזק עד לילה. יחד עם זאת היה גם שעבוד הנפש, ידועים דברי חז"ל (זוהר חש פרשת יתרו, לא ע"א) כי בני ישראל שקעו במ"ט שערי טומאה וגם מבחינה רוחנית הם נפלו עמוק מאד. ומכירא

לעומת כל יתרו המכות שפגעו גם בגוף המצרים. ואם כן, מה מקום יש להדגיש את הדי החזקה של הקב"ה דווקא במכה הקלה ביותר?

עוד נעיר על מכת דבר, שבה נזכרה ההפלאה שבין עם ישראל והמצרים: "והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים" (שמות ט', ז). הפלאה זו הייתה בכל המכות, אבל התורה מספרת עליה רק במכת דבר ובמכת ערוב. הרמב"ן עומד על כך, ואלו דבריו (שמות ט', ז): "והנה היה המקנה רחוק ממצרים בשדה גבול גושן, ויתערב במקום המרעה מקנה מצרים ומקנה ישראל, ועל כן הוצרך לומר והפלה ה' בין מקנה מצרים ובין מקנה ישראל. או בעבור שהדבר משוני האויר ראוי שיתפשט בכל הפלך, רק שעשה השם עמוהם להפליא". כלומר, במכת דבר ההפלאה מיוחדת, כיון שהיה ערוב של בהמות ישראל ומצרים, והנס שבהפלאה בולט יותר.

"ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". מנין הקביעה הנחרצת כי עד היום הזה הינו משועבדים לפרעה במצרים? וכי לא ראינו עמים שיצאו לחירות בנסיבות שונות ומשונות, משטרים נפלו וקמו וכל כיו"ב. כמוכן שהכל בהשגחה פרטית של הקב"ה, אבל כאן יש הדגשה של "הנסה א-לוהים לקחת לו גוי מקרב גוי", יציאת עם בדרך נסית פלאית. משמע שלולא כן, על פי מה שנקרא בפי ההמון 'דרך הטבע', שחרור כזה לא היה יכול לקרות. מדוע לא? היו בהיסטוריה עמים רבים שהשתחררו משעבוד בלי ניסים גלויים ומכות מופלאות כמו שעשה הקב"ה לישראל במצרים. מדוע לא יכל הקב"ה לגאול את ישראל בלי ניסים גלויים?

עוד צריך ביאור, מה שאומר בעל ההגדה "ואפילו כולנו חכמים ... כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים". מדוע יש הוא אמינא שחכם פטור ממצווה זו, וכי חכם פטור מקריאת שמע או מתפילין? הרי מצוות סיפור יציאת מצרים היא אחת מתרי"ג מצוות בחן חייב כל עם ישראל, ומה הרבונא בכך שגם החכם חייב?

ישראל שאינו טוב יותר מהמצרים, ומדוע להרוג את אלו ולהציל את אלו. וכך נאמר במדרש (ילקוט שמעוני בשלה, רמז ר"ז): "שירד סמאל ואמר לפניו: רבונו של עולם, לא עבדו בני ישראל עבודה זרה במצרים ואתה עושה להם ניסים? והיה משמיע קולו לשר של ים ונתמלא עליהם חימה וביקש לטבען".

הקב"ה הוציא את ישראל לחירות גמורה ללא צלקות עבר החבויות בעמקי הלב. בט"ו בניסן הם יצאו מצרים, וכבר בו' סיוון עלו ממ"ט שערי טומאה לדרגה הגבוהה ביותר שיכולה להיות, כאשר קבלו את התורה בהר סיני. לכן היה צריך דווקא הקב"ה בעצמו לגאול את העם, כדי להפריד הפרדה ברורה בינם לבין המצרים. רק הוא, יתברך, היה יכול לעשות את הניתוח הזה בלי לחותיר זכר לכל התקופה הארוכה של שהותם בתוככי מצרים שקועים עד צוואר בגילולי מצרים ובתועבותם. זהו שנאמר: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך" (שמות ח', יט).

ולפי זה מובן מה הרבותא הגדולה בכתוב "או הנסה א-לוהים לקחת לו גוי מקרב גוי", שזה ניתן לעשות רק בכוחות שמיימיים ניסיים, להוציא עובר ממעי אמו ללא השארת שום סיכא, שום לכלוך, שום רושם כלל.

ומעתה גם נבין מה המיוחד ב"יד החזקה - זה הדבר! שאלנו, הרי דָּגֵר היא המכה הקלה ביותר שפגעה רק בבהמות? היא הנתנת, בגלל שמכת דבר פגעה רק בבהמתם של המצרים ולא בבהמתם של ישראל, היא היתה גילוי רב עוצמה להבדל התהומי שבין ישראל למצרים והמחישה ביתר עוז את השמתי פדות! הרי האדם משפיע ברוחניותו על כל סביבתו, גם על בהמות ואף על הדומם. כמו שמצאנו בחמורו של ר' פינחס בן יאיר שלא הסכים לאכול טבל (חולין ז, ע"א), מכוח קדושתו של ר' פינחס בן יאיר והשפעתו עליו. בבהמות כשלעצמן לא ניכר למי הן שייכות, לישראל או למצרים, כולן נראות זהות. ובכל זאת עמדה בהמה של ישראל ל"ד בהמה של מצר, זו לקתה בדבר וזו ניצלה. היתה כאן הפרדה רבת: בני ישראל כל כך חלוקים מהמצרים עד שאפילו מה ששייך להם חלוק, בגין שייכותו לבעליו, דווקא במכת דבר היתה ניכרת היד החזקה של הקב"ה שבאה לידי ביטוי בבהמות, שהרי בהן אין ניכר

עמיקתה זו בגוף ובנפש, בא הקב"ה וגאל אותם בצורה כזו שלא נותרו כל משקעים, לא היה צורך בשנים רבות של שיקום, לא היתה בהם נמוכות רוח ורפיסות דעת. הקב"ה הביא אותם באחת למצב של "ובני ישראל יוצאים ביד רמה" (שמות י"ח, ח) וביאר רש"י: "בגבורה גבוהה ומפורסמת". הקב"ה הפך בבת אחת עם מושפל ומדוכא לעם גאה ובטוח בעצמו, עם בן חורין ללא שום זכר לשעבוד הנורא. זהו מהפך אדיר שכל כולו נס.

זאת כוונת בעל ההגדה כשהוא קובע: "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". אמנם יתכן וישראל היו יוצאים פיזית משעבוד מצרים, אבל יציאה לחירות בצורה טבעית ולא ניסית כפי שקרה לאומות אחרות במהלך ההיסטוריה, היא יציאה המותירה חותם קשה של העבדות הקודמת. היא לא משתדרת את העם לגמרי. משום שאינו בכוח אנוש להוציא את רוח האדם לשחרור. אדם יכול לשחרר רק את הגוף, ורק כוח א-לופי יכול להוציא לחירות אמיתית את הגוף והנפש יחדיו ללא צללות וללא משקעים. זה מה שקרה ביציאת מצרים.

והנה, כפי שהזכרנו, יציאת מצרים לא היתה רק יציאה מעבדות לחירות אלא גם יציאה מטומאה לטהרה. בהיות עם ישראל במצרים, לחמו בהם המצרים וניסו בכל כוחם להורידם מקדושתם. כך מובא בילקוט שמעוני (ואתחנן, רמז תתכ"ח) על הפסוק "או הנסה א-לוהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי": "מהו גוי מקרב גוי? כאדם שהוא שומט את העובר ממעי הבהמה, כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים כענין שנאמר והקרב והכרעיים".

המדרש מדגיש את מצבם של בני ישראל שהיו מסובכים במצרים באופן של 'גוי מקרב גוי', והיו צריכים להפידם זה מזה כאדם השומט את הקרב והכרעיים מתוך הבהמה.

ובהמשך כותב הילקוט: "עם מקרב גוי אין כתיב כאן אלא גוי מקרב גוי, מלמד שהיו אלו ערלין ואלו ערלין, אלו מגדלי בלוריות ואלו מגדלי בלוריות. אם כן לא היתה מידת הדין נותנת שיגאלו ישראל ממצרים לעולם".

מצבו הרוחני של עם ישראל היה כשפל המדרגה, ממש כמו המצרים. מפורסם המדרש המספר כי בזמן קריעת ים סוף היה קטרוג גדול על עם

במצוות סיפור יציאת מצרים אנו מצווים להתחיל בנגות ולסיים בשבח (פסחים קט"ז, ע"א), כדי לבטא ברורות את ייחודיותה של גאולת מצרים - הגשמיית והרוחנית. זאת ועוד, אילו נגאלו ישראל ממצרים כשאר האומות, היה באמת מקום לחשוב שהתחכמים והנבונים פטורים מסיפור יציאת מצרים, שהרי הם מודעים היטב להיסטוריה של עמם, ומה טעם יש לחזור על כך באריכות מדי שנה? אולם מאחר וגאולת ישראל ממצרים הייתה מאורע חד פעמי בהיסטוריה, חירות ניסית ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, אנו מודגשים שדווקא על החכמים לספר בה. כי ככל שהאדם חכם יותר, כן הוא יכול להעמיק במשמעות המיוחדת של השחרור ממצרים. זו המהות של הלילה המיוחד הזה בו כל אחד צריך להיות מספר, וכדברי אבות החסידות (לקוטי תורה אמור לך, ב מבטל התניא ועוד) שמספר הוא גם מלשון האבן הטובה "ספיר". כאשר אדם מספר כמו שצריך, הוא מאיר לאחרים ומכניס בהם אור יקריות של נופך, ספיר ויהלום.

יעזור לנו השי"ת שנזכה לקבל את כל ההארות ונוכל להתבונן כדבעי בלילה המשומר (ראש השנה י"א, ע"ב), שנזכה להאיר לעצמנו ולבני ביתנו במאור פנים את ההוויה המיוחדת של השחרור ממצרים, וכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות (ע"פ מיכה ז', טו), אמן כן יהי רצון.



שום הבדל בין ישראל למצרים, וזו ההפרדה המיוחדת והניסית של לקיחת גוי מקרב גוי.

ומעתה מובן מדוע דווקא במכת דבר הזכיר הכתוב את ההפלאה, כי כאן באה לידי ביטוי ביתר שאת ההפלאה וההפרדה שבין עם ישראל למצרים. שהרי הבהמות היו מעורבות אלו באלו בתוך ארץ גושן כפי שהבאנו מהרמב"ן, וכל ההבדל היה השייכות הממונית של הבהמה, לישראלי או למצרי. הפלאה זו היחידה והעצימה את ההבדל התהומי שבין ישראל למצרים.

אולי לכן מביא בעל ההגדה את הדרשה 'ובדוע הנטויה זה החרב'. שאלנו, הרי לא הייתה שום מכה של חרב במצרים? אלא שבאמת החרב מסמלת את הניתוח החד והעדין, 'סכינא חריפא' קוראת לה הגמרא (ערכין פ"ג, ע"א ועוד). תפקיד החרב הוא להפריד באופן מוחלט ונחרץ בין הדבקים. כאן היה ניתוח והוצאת עם ישראל ממעי העם המצרי, והיה צריך לחתוך אותם בצורה חלקה וחדה מבלי השאיר כל סימן, זאת ניתן לעשות רק באמצעות חרב חדה.

לכן מדגיש בעל ההגדה את השוני המהותי שבין יציאת כל עם מעבודות לחירות עקב שינויים מדיניים אלו ואחרים שנכנסים לגדר של ה'טבע', לבין היציאה המיוחדת הזו של עם ישראל, יציאה חד פעמית בהיסטוריה של "גוי מקרב גוי באותות ובמופתים ביד חזקה וברוע נטויה". כל המרכיבים הללו נועדו ליצור את עם ישראל כתינוק שגולד ממעי אמו שהוא בריה חדשה לגמרי, שלא נשאת איתה עבר מצולק מלא במאורעות טראומתיים שמשפיעים עליו לרעה. יש כאן התחדשות נפלאה של עם ישראל שמשיל מעליו את מ"ט שערי הטומאה כמו שפושטים בגד ואין ניכר כלל שהיה אי פעם. עם ישראל נסק לגובהי גבהים, מכירא עמיקתא לאיגרא ומא כל כך, שכלל לא רואים ולא מושפעים מהכירא עמיקתא בה היו שרויים קודם לכן.

לפי זה, מובן מדוע מזכיר בעל ההגדה דווקא את 'היד החזקה היא הדבר ואת הזרוע הנטויה היא החרב', כי שני אלו מסמלים במיוחד את ההפרדה הניסית והחשונה כל כך שביציאת מצרים, כפי שנתבאר, מעבר לניסים ולמופתים האחרים.